

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Joannis Schefferi Argentoratensis De Re Vehiculari Veterum Libri Duo

Scheffer, Johannes

Francofurti, 1671

Cap. XI. De Bigis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-13156

De Bigis.

Bigæ, biga. Vnde dictæ bigæ. Isidorus explicatur. Desultorii. Hyginus emendatur. Comites, pares equi. Festus emendatur. Ἀμιπται. Συνοπίδες. Δούζογία. Erasmus notatur. Ἄγμα τέλειον. Συνογίς πωλικὴ. Κέλως. Amaseus notatur. Σεμάρι. Ἄσρω. Desultorii equi sine stratis fuere. Demsterus notatur. Δρόμ. ἵππων. Desultorii quando instituti in ludis. Desilire quid. Μελαβάτης. Ζεύξιπ. Scaliger rejicitur. Glossæ veteres explicantur. Mitti. Missus. Δίπωλα. Δίππ. Bijugis. Bijugus. Bijuge curriculum. Bigæ rotas habent duas, & totidem jumenta. Ἀπύων. Golzius notatur. Non est rheda. Currus de vehiculis Circensibus. Bigæ notæ ante trigas & id genus. Adhibetæ in praeliis. Δίζογες. In ludis quoque funebribus, Olympicis, Circensibus. In Circo num primum bigis solis certatum. Tertullianus explicatur, lectioque ejus vetus stabilitur. Demsterus notatur. Differentia inter militares currus & ludicos. Agitator. Habitus agitatorum. Χίδωνήιοχος. Στολὴ. Tunica. Cassis. Κράν. Πέτας. Crista. Infula. Exuere nexus. Statius explicatur. Stabant in curribus. Quomodo steterint. Quæ ratione circa metam currum flectere potuerint. Bigæ flaminia. Bigæ cornuta. Bigati nummi. Argentum bigatum. In eo bigæ Circenses, & ob quam causam. Bigarii.

Bigas ævi optimi Scriptores numero plurali solum, nunquam singulari extulisse, Varro auctor est, in de LL. lib. IX. Non, inquit, dicitur ut hæc una lata & alba, sic una biga, sed una bigæ. Notat tamen Sergius in Donati editionem secundam, ipsum illum Varro nem extulisse *quadrigam* singulari numero in Exdemetrico. Sed hoc Vossius in de Analogia lib. I. cap. 43. factum putat propter carmen, in quo ne alii quidem refugerint. Quin imò & extra carmen jam Tiberii ævo monstrat legi apud Valerium Maximum lib. I. c. 8. Ego etiam Hyginum usurpasse video & observo, qui floruit sub Augusto, ist est, optimo illo ævo. Verba ejus extant fab. 250. *Salmo-næus, qui fulmina in quadriga sedens imitabatur, cum quadriga fulmine ictus.* Caterum, has bigas putant dictas velut *bijugas*, quod sub jugum unum missa haberent duo jumenta, quorum opera trahebantur. Fronto apud Gellium lib. XIX. cap. 8. *Quatuor simul equi juncti,*

juncti, quadrigæ, quasi quadrijugæ, vocantur. Loquitur hic quidem de quadrigis Fronto, sed quæ appellationis ratio est in quadrigis, eadem est & in bigis, & in cæteris hujusmodi. Unde Isidorus lib. XVIII. cap. 36. *Quadrigæ & bigæ, trigæ & sejugæ ab equorum numero & jugo dictæ.* A numero & jugo, ait, quo id ipsum innuit, quod Fronto, id est, ut quadrigas, ita & bigas esse dictas, velut bijugas. Dicit autem uterque, in vocabulo bigarum factum esse respectum ad numerum *equorum*, quod non satis videtur convenire, cum efferri debuerit non in fœminino genere, quod nunc fit, verum masculino. Non igitur tam ad eqvos attenderunt, quam vel eqvas, quarum alias quoque, præsertim præscis temporibus, in hoc genere frequentiore fuisse usum alibi jam demonstravimus, vel mulas. Quid verò est, quod Isidorus scribit dictas à jugo. An putavit sic vocatas, quod sub uno jumenta essent jugo? At hoc falsum foret in cæteris generibus, exceptis bigis. Nam in trigis quadrigisque tantum duo equi sunt sub jugo, reliqui adjuncti funibus. Quare malo illud *jugo* apud ipsum verbum credere, quam nomen, quod significet *confocio, conjungo*. Sed nec Fronto aliud videtur voluisse per quadrijugas, quam quatuor *jugas*, ab illo *jugo* dictas, hoc est, jugatas, junctas, aut confociatas. Atque ita quidem veteres. Nam recentiores malunt non à *jugo*, verum à *ago*, id est, *duco*, derivare, ut *bigæ* sint *bis* vel *bina agæ*, id est, equæ aut mulæ duæ agentes, seu ducentes vehiculum. Quam sententiam existimamus veriore, quia eam firmat etiam monagi seu monaci vox, quæ utique à *jugo* sive *jungo* derivari haud potest. Plane autem, sicuti monachus seu monagus dictus, ita dici potuit diagus, pro quo Latini fecere *biagas*, & contractè *bigas*. Ut proinde bigæ sint non tam sub jugum unum missæ, vel quocunque alio modo jugæ vel jugatæ, quam ducentes vel trahentes equæ duæ. Quod necesse tandem est intelligi in hoc vocabulo, contra quam fit, si à verbo *jugo* derivamus. Nempe solebant quoque alias conjungi inter se ac sociari equi etiam absque vehiculo, equitandi gratia, quales *desultorii* vocabantur, quoniam, qui utebantur eis, ex uno, saltu transmittere se in alium consueverant. Meminit Florus lib. III. cap. 3. ubi de Teutobocho: *Quaternos senosque equos trans-*
lire:

lire solitus, vix unum, quum fugeret, ascendit. Vides, transilire solitos; Fieri hoc autem in iis solis consueverat, qui defultorii dicebantur. Unde Hyginus fab. 80. *Etiam Romani servant institutum, cum defultorem mittunt. Unus duos equos habet, pileum in capite, de equo in equum transilit.* Ita lego ista, & asteriscum post capite tollo. Alii ex equo habent, ab ingenio, ut credo. Mihi de videtur rectius, quia veteri scripturæ convenientius, in qua præcedentis vocis syllaba postrema sine dubio absumsit. Defultorii hi erant inter sese copulati. Unde comites sunt dicti Flacco lib. vi. Argon. ubi de Mæso: -- -- *Comitumque celer mutator equorum.* Festus appellavit pares, quia juncti erant æqua fronte. Verba ejus voce paribus: *Paribus equis, id est, duobus, Romani utebantur in prælio, ut sudante altero, transirent in siccum.* Verba hæc corrupta mutilave sunt, non Festi culpa, sed qui eum mutilavit, Pauli. Quomodo namque cohærent ista, *Romani utebantur, cum superioribus?* Puto tamen Paulum etiam scripsisse: *Paribus equis, id est, duobus. Duobus Romani utebantur, &c.* Neque verò defultorii tantum juncti inter se, sed &, qui à Græcis dicti sunt ἀμωμοί, non multum dissimiles defultoriis, dissimiles tamen. Nec enim in iis unus tantum, & transmittens sese saltu, sed in suo quilibet, unus, qui urgebat flagello, alter, qui pugnabat. Scaliger ad Manilii lib. III. *Ἀμωμοί quidam defultores interpretantur. Nos rem similem, non eandem scimus fuisse: Similem quidem, quatenus ἀμωμοί erant equi juncti, dissimilem, quod in altero auriga insidebat, ex altero autem miles armatus pugnabat.* Si ergo bigæ significarent equos tantum junctos inter se, possent equi duo hujus quoque generis, vel defultorii significare. Jam verò veteres distinguunt. Svetonius in Julio cap. 39. *Quadrigas bigasque, & equos defultorios agitarunt nobilissimi juvenes.* Quare bigæ dictæ, non à jungendo, sed agendo, sicut dixi. Nisi plane aliam vocabulorum istiusmodi reddamus rationem, de qua dicam in sequentibus. Græci nuncuparunt στωπίδας. Glossæ: *στωπίδες, bigæ, singulare non habet.* Nota, etiam auctorem hunc in bigis singulare non agnoscere. Nam aliter Philoxenus: *Bigæ, ἑνωπίς.* Item Lexicon aliud, titulo de Spectaculis: *Bigæ, στωπίς. Στωπίς & ἑνωπίς est idem.* Liqvet autem

tem

tem manifestè, Græcis συνωρίδα esse, quæ Latinis *biga*. Atq; sic Hefychius: Συνωρίδα, ἄρμα δίπλων. Item paulò post: Συνωρίς, ἄρμα ἐν δύο ἵππων, ἢ συζυγία. Ubi tamen observandum, συνωρίδα Græcos usurpasse non de curru solum, sed & equis solis, inter sese junctis, id enim hic συζυγία. Et sic Lucianus, ut opinor, in Timone: Νενίκηκε καὶ τελείω ἄρματι, καὶ συνωρίδα ἠπωλικῆ. Vertit Erasmus: *Vicit solenni quadriga, equestrique certamine, quorum neutrum probum.* Nam ἄρμα τέλειον non *solennis quadriga*, verum *currus equorum integræ ætatis*, quo genere præcipuè certare solebant. Συνωρίς ἠπωλικῆ verò, equi duo juniores juncti, quales defultorii Latinis dicti. Unde κέλῆσι opposuit Pausanias in Eliacis: Συνέθεσαν ἡ ὄστρον καὶ συνωρίδα πῶλον, καὶ πῶλον κέλῆσι. Vertit Amasæus: *Receptæ deinde pullorum bigæ, & pullus item defultorius.* Falsa omnia. Κέλῆσι enim non est equus defultorius, sed singularis, defultorio oppositus, qualem vulgò equites solebant habere, qui ex eo Græcè κέλῆσι, Latinè *celetes*, vel, ut habet Livius, *celeres* sunt dicti. Suidas idè exposuit sellarium, & pariter, ut Pausanias, à συνωρίδα distinxit. Κέλῆσι, αἶτ, ὁ μόνος ἵππος, καὶ ὁ ὅπῃ τέτε φερόμενος, ὁ σελλάριος, ὁ ἁγυμνός. Συνωρίς ἡ δύο ἵπποι συνεζευγμένοι. *Celes, equus singularis, item is, qui eo vehitur, sellarius, nudus. Synoris verò equi duo juncti.* Vides, κέλῆσι equum esse sellarium, eumq; unicum & solitarium. Qui sellarius est dictus, quia sellam habuit, cum illi juncti, qui Latinis defultorii sunt dicti, sella carerent. Vetus auctor vocabulorum militarium: Ἀμφίπποι μὲν, οἱ ὅπῃ δύοῖς ἀσπράτοις ἵπποις συνδεδεμένοι ὀχεύμενοι, οἱ καὶ μέλασσι δῶσιν ἀπ' ἄλλου ἐπ' ἄλλον, ὅταν ἡ χρεία καλεῖ. *Amphippi* (sic vocabant eos defultorios, & defultores) *sunt, qui equis vehuntur duobus non stratis, conjunctisque, & cum usus exigit, ab uno equo transiliunt in alterum.* Manifestè ait, defultorios hosce fuisse ἀσπράτους, id est, nulla sella, nullo strato tectos ornatosve, scilicet, ut insiliri desiliriq; facilius possent. Deinde etiam hoc ostendit, illos defultorios nunquam fuisse solos, sed conjunctos saltem duos, ut proinde κέλῆσι dici non poterit, qui est defultorius Latinis. Erravitq; etiam Demsterus, quando ita scripsit ad Roslini lib. V. cap. 24. *Vt quadrigæ quatuor equorum cursum significabant, ita defultores uno tantummodo equo utebantur.* T. Liv. 5. Decad. lib. 4. Semel quadrigis, semel defultorio misso. *Artemid.*

mid. lib. I. Oneiroc. c. 58. ἵππων κέλῃτα ἐλάυνειν, *eqvum defultorium agitare*. Miscet ac confundit omnia. κέλῃτα vertit *defultorium*, cum potius sit *singularis*, sive *singulator*, nam & ita dictus est. Deinde defultori unum modo tribuit eqvum, qui minimum habuit duos. Ideò ἀμφοῖωσδε Græcis dictus est. Cujus equi quoniam fuere συζευγμένοι, sicut Suidas, vel συνδεδεμένοι sicut vetus auctor ait, hoc est juncti inter se ac copulati, ideo συωείδα quoq; nuncuparunt. Ut proinde ita reddi locus Pausaniae debuerit: *Recepti deinde pulli defultorij, & pulli singulares*. Sanè συωείδα duos significasse nunquam unum, docet ipse Pausanias dicto loco, quando ait: δρόμωσδε δύο ἵππων τελείων, συωείσδε κληθεῖτα, τρίτη μὲν ὀλυμπιάσδε ἐτέθη πρὸς ταῖς ἐννεήκοντα. Vertitur & hoc male, ista ratione: *Bigarum integra etate equorum* (συωείδα vocant, quasi bigas dixeris) *curfus receptus Olympiade tertia & nonagesima*. Nihil minus συωείσδε, quando δρόμον ἵππων denotat, quam *bigæ*. Bigæ semper junctæ ad vehiculum intelliguntur: at vero δρόμωσδε ἵππων accipi non potest, nisi de nudis equis. Et debuit docere locus ipse. Quis enim credat in solennibus istis Græciæ ludis non certasse bigis ante Olympiadem nonagesimam & tertiam? Diversum profecto testantur nummi Syracusij sub Gelone cusi, qui floruit circa Olympiadem septuagesimam secundam, ut de aliis nunc taceam. Quare non de bibis egit Pausanias, sed defultoriis, prædicto loco. Cum præsertim συωείσδε de solis equis proprie dicitur. Suidas: συωείσδε, συζυγία, δύσδε. Κυρίως δὲ ἵπποι δύο συζευγμένοι. Κίλις δὲ ὁ ἐπὶ ἐνὸς ἵππου ὀχέμονωσδε, καὶ αὐτὸς ὁ μὸν ἵπωσδε. Dicit, vocem hanc significare quidem conjunctionem, & binarium numerum. Proprie vero usurpari de duobus equis, junctis inter sese. Quorum qualis debeat intelligi junctura, declarat eo, quoniam opponit celesti. Scilicet hoc vult, sicut celes eqvus singularis est, sic συωείδα esse duplicem, & ut ille ad vehendum equitem paratus, ita quoq; συωείδα. Συωείσδε ergo propria significatione notat eqvum, equo junctum alij, equitandi gratia. Qualis introductus est in ludos Olympicos circa nonagesimam & tertiam Olympiadem, servatusq; etiam Romanis in ludis Circensibus sub vocabulo equi defultorij. Unde Svetonius loco supra nominato: *Quadrigas bigasq; & equos deful-*

desultorios agitaverunt nobilissimi juvenes. Qui his infidebant, Latinis dicti desultores. Isidorus lib. XVIII. c. 39. Desultor cum ad finem cursus venisset, desiliebat, & ex equo in eqvum transiliebat. Bene transiliebat, ita namq; τὸ desiliebat est intelligendum, non quod defilierit in terram, & sic demum ascenderit alterum, sed quod defilierit ex uno equo, saltuq; ab illo se transmiserit in alterum, quod iccirco Manilius, ludere per terga volantum dixit lib. V. Astron. Græci desultorem appellarunt μεταβάτην, eqvum vero ζεύξιππον. Confudit Scaliger ad Manilium his verbis: Desultor à veteri magistro redditur ζεύξιππος, μεταβάτης, hoc est combinator. At magister ille vetus, qui Glossarum auctor est, distincte: Desultor, μεταβάτης. Desultor, ζεύξιππος. Nempe duo desultoris vox significat, hominem desultorem plurimum, aliquando & eqvum, qui alias est desultorius. Livius lib. XLIV. c. 9. Semel quadrigis, semel desultore misso. Ita habent libri optimi, non desultorio ut Dempsterus citat. Desultor hic est eqvus, sicut & quadrigæ equi sunt. Et mitti equi dicebantur, non homines, non agitadores. Unde missus, qui de equis sunt intelligendi. Atq; ita & desultor mittebatur. Hyginus fab. 80. Etiam Romani servant institutum, cum desultorem mittunt. Hic desultor ζεύξιππος, qui alias est desultorius, ita nominatus, quia nunquam fuit solus, verum junctus alij. Plane sicuti & σωειδης ideò vocarunt. Qui σωειδης tamen non de equo nudo, & ad equitandum parato solum, sed & curru adjuncto usurpari solebat, sicuti ex Glossis in superioribus monstravimus. Σωειδης loco usurparunt aliquando δίπωλα. Philoxenus. δίπωλα. he bigæ, singulare non habet. ἄρμα δίπωλον dixit Hesychius in superioribus. Legitur & δίππων hoc sensu, apud dictum Philoxenum. δίππων, biga. Pro biga vel bigis etiam Romani aliquando nominarunt bijugos. Virgil. lib. X. Æneid.

Defiluit Turnus bijugis —

Ubi Servius: Bijugis, erit nominativus hic bijugus, nam alias bijugibus faceret, si esset forma tertiæ declinationis. Quod addit Servius, quia & in ista declinatione appellantur bijuges. Poeta idem lib. III. Georg.

Martis equi bijuges, & magni curus Achillis.

Pro bijugis Svetonius usurpavit *bijuge curriculum* in vita Caij c. 19, *Postridie*, ait, *quadrigario habitu curriculoq; bijugi famosorum equorum per eum pontem commearvit*. Dio lib. LIX. ubi rem eandem narrat, *άρμα* reddidit. *Ανεκομίσθη δὲ τῆς αὐτῆς γέφυρας ἐφ' ἄρματι*. Verum *άρμα* generale est, ac de omni isto genere usurpatur, non eolum, quod contentum equis est duobus. Ergo qui definiebant accuratius, bigas, sive bijuge curriculum *συνωείδα* nuncupabant. Habebat autem hoc curriculum, ut nunc veniam ad formam ejus, rotas tantum duas. Ita docent monumenta omnia antiqua, nummi Græci Latiniq; sculpturæ marmoræq; in quibus effigies ludorum circensium, & id genus. Inter rotas istas duas surgebat instar sellæ semirotondæ, cui certantes insistebant. Græci *διζγον* appellarunt, unde genus ipsum sæpe ita nominatum, quod jam alij notavere. Partes ejus alibi expositæ sunt nobis. Speciem exhibent nummi, quos hic placet apponere duos ex Hub. Goltzio, qui diligentius, quam alij, expressit.

Hæ bigæ sunt cum suis curriculis. Exhibent autem equos. Equos enim ad hoc genus usurpasse supra quoq; diximus, & testati sunt Fronto atq; Isidorus. Junxerunt tamen & mulas, præcipue in ludis apud Græcos. Inde habes mularum effigiem in bigis, quas exhibent apud Goltzium nummi Syracusij, Messanenses, Gelonis, atq;

atq; alij. Sed & Pausanias propterea Eliac. i. *ὡς γὰρ δὴ ἀπὴν καὶ τὴν συναείδα, ἡμίονος αὐτὸ ἵππων ἔχουσα.* Dicit, genus quoddam fuisse curriculi simile *συναείδα*, id est bigarum, eo tantum diversum, quod equorum loco haberet mulas. Quod genus proinde, tanquam diversum ait appellasse *ἀπὴν*, quod notandum. Ostendit enim, *ἀπὴν* etiam fuisse bigas, sed cum mulis vel mulabus. Addit quoq; introductum Olympiade septuagesima. *Τῆς δὲ ἀπὴνης τὸν δρόμον ὀλυμπιάδι νομιζέμεντα ἐβδόμηκος ἠλέγχεσιν.* Quo magis miror Goltzium, hoc tribuentem Hieroni ex Pausania. Verba ejus habent ita in Indice Græcię veteris: *Bigamulorum, quos primum ad certamina junxisse Hieronem, tradit Pausanias.* In Pausania nil istiusmodi reperio. Et qui potuerit, sic oblitus sui, cum multis sæculis Hiero post supra dictam Olympiadem floruerit? Testeturq; idem cum prioribus & auctor vetus *συναγωγῆς ἰσοσειῶν* in dicta Olympiade septuagesima, his verbis: *Τῆς ἀπὴνης δρόμος ἐτέθη. Θερσίας ὁ Θεσσαλὸς ἀπὴν πρώτος.* Quæ de victore primo tali genere curriculi habet, memorat & Pausanias, cujus Interpretes illud *Θερσία* non per *Thersum*, aut *Thersius*, sed *Thersiam* exponere debuisse, per allatum veteris Scriptoris locum cognoscimus. Cæterum quo modo *ἀπὴν* reddiderint Latini, apud eruditos dubium esse video. Amasæus vertit *rhedam* apud Pausaniam. Placuit hoc & Bocharto lib. II. c. 19. Hiftor. Anim. Neq; vero dubium, quin locis multis ita possit intelligi. Sed sciendum, quod non omne vehiculum mulare sit *ἀπὴν*. Præter *ἀπὴν* etiam alia junctos habuere mulos. Quapropter si vel maxime in rheda muli fuerunt, non tamen ideo necesse fuerit, ut *ἀπὴν* ita explicem. Fuit *ἀπὴν* vehiculum, solis ludis Olympicis, vel certe potissimum usurpatū. Ludis illis Olympicis apud Latinos succedere Circenses. At in Circensibus certatum rhedis nemo unquam dixit ex veteribus. Quare maluerunt alij *vehiculum mulare* vertere, quod Sylburgius in Notis ad Pausanię interpretem testatur. Quamquam fors hoc nimis generale sit. *Curvus mularis* commodius videtur, cum vox *curvus* frequens sit in isto genere. Virgilius;

Effusi carcere currus

Stalius Theba VI. v. 285.

*Parte alia victor curru, Neptunia tendet**Lora Pelops*

Plinius lib. IX. ep. 6. *Quo magis miror, tot millia virorum tam pueriliter identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre.* Sed de curru alibi. De ἀπύγῃ certum est, fuisse genus curriculi bijuge, cætera bigis simile per omnia, nisi quod à mulis traheretur, quod vel ex subjecto nummo Messanensium apparet, qui à Goltio est publicatus:

Loquor de ἀπύγῃ, cujus meminit Pausanias, & quæ in Ludis Olympicis adhiberi consuevit. Fuit enim quoque generis alterius, ut suo loco indicabitur. Sive autem equi jungerentur, sive muli, semper æqua locabantur fronte. Nec in bigis modò hoc fiebat, sed & reliquis hujus generis, trigis nempe, quadrigis, & similibus. A quibus bigæ tamen differabant, quod haberent jumenta tantum jugalia, funalia verò nulla, sicut reliqua genera, quemadmodum jam alibi ostendimus. Usus vetustissimus bigarum fuit, atque ante cætera hujus generis, si Lucretium audimus, qui sic habet lib. V.

*Et bijugo prius est, quam bis conjungere binos,**Et quam falciferos inventum ascendere currus.*

Adhibuisse verò primum ad prælia videntur. Homerus profectò Æneæ tribuit. Currus enim, quo aggreditur Diomedem, duos tantum habet equos, quod ostendit Diomedes ipse, quando sic de illis equis Iliad. E.

Tò

Τὸ δὲ δὴ Διὸς δῶκεν, μήσ' ὦρε φόβοιο
 εἰ τέ τ' ὦ κε λάβοιμεν, ἀροίμεθα καὶ κλέε' ἰσθλόν.

Duos autem Aeneæ dedit Anchises eqvos, peritos fugæ. Si hos ceperimus, retulerimus sanè gloriam præclaram. Sed & Pandarus iccirco ad Aeneam dicto loco, cum eum Aeneas adhortaretur ad prælium:

Ἴπποι δὲ εἰ παρέασι, καὶ ἄρματα τῶν κ' ἐπιβαίν.
 Ἄλλὰ πῶς ἐν μεγάροισι Λυκάον' ἔνδεκα δίφροι
 -- -- Παρὰ δὲ σφιν ἐκάστω δίζυγες ἵπποι.

Equi autem non adsunt, & currus, quos conscendam. Sed alicubi in adibus Lycaonis undecim currus sunt. Apud ipsos autem unicuique bijuges equi. Tribuit unicuique curruī δίζυγας, id est, junctos inter sese binos eqvos. Scholiastes vetus: Δίζυγας, δίτροι, ἀνά δύο ἐζευγμένοι. Eufathius: Δίζυγες ἵπποι, ἀλλ' ἢ τὰ ἀνά δύο εἰς ἕκαστον ζυγόν. At ita juncti bigas monstrant, quas proinde undecim habuisse aptas præliis apparet. Unde fatis colligas frequentem bigarum in militia usum. Ideò & Virgilius Pallanti tribuit lib. X. & de Turno lib. XII.

-- -- *Bigis it Turnus in albis,
 Bina manu lato crispans hastilia ferro.*

Jam ex illo usu veteri translata bigæ sunt ad ludos, quia instar militaris exercitii debebant esse. Atque primum quidem ludi funebres bigis celebrati. Homerus ipse II. 4. de Menelao:

-- -- Ὑπὸ δὲ ζυγὸν ἤγαγεν ὠκέας ἵππους
 Αἶθ' ἔθην πλεῖν Ἀγαμέμνονέν, τὸν εὐν τε Πόδαργον.

Sub jugum verò duxit veloces equos, Aethen Agamemnoniam, suumque Podargum. Duos tantum nominat, unde bigas adornasse liquet. Porro, si à Menelao usurpata bigæ, cæteri quoque bigas ex certaminis lege adhibuisse colligitur, quæ utique non permittebat inter se dissimiles certare. Postea translata sunt in ludos Olympicos. Videturque hoc factum initio statim, cum bigarum usus fuerit semper antiquissimus, ac iccirco sæpe bigas esse intelligendas, quando certatores vicisse dicuntur ἀρμάσιν, hoc est, curru. Atque memoratur nominatim à Pausania Cleosthenes Epidamius, victor bigis Olympiade sexagesima, illiusque victoriæ monumentum, currum cum equis duobus, quorum alteri Phœnicis, alteri Coracis nomen fuerit,

rit, collocatum dicitur Eliacorum II. *Ἀνέθηκε δὲ ἑμὲ τοῖς ἵπποις αὐτῆ, καὶ ἐκόντα, καὶ τὸν ἡνίοχον. Ἐπιγέγραπται δὲ καὶ τῶν ἵππων τὰ ὀνόματα, Φοῖνιξ καὶ Κόραξ. Posuerunt autem una cum equis & ipsius effigiem, & agitatoris, subscripseruntque nomina equis, Phœnix, atque Corax.* Volui adducere hunc locum, ut liqueret etiam ex ipso, quod est dictum in superioribus, longè ante nonagesimam & tertiam Olympiadem certamina bigarum fuisse recepta. Ex ludis Olympicis venerunt ad Circenses Romanorum. Nam in ipsis quoque bigis contendisse antiquissimis temporibus vix potest dubitari. Quin imò, si Tertullianum audimus, illæ primæ fuerunt, quibus certabatur in Circo. Verba ejus lib. de Spectaculis, cap. 5. *Initio equi duo soli fuerunt, albus & roseus.* Ita habet editio Parisiensis Anno MDLXXX. à Michaële Juliano publicata, unde colligat nonnemo id, quod dixi. Verum alia est mens Tertulliani. Equos enim hic intelligit non duos junctos, sed singulos per se in suis curribus, sic, ut equi currus ipsos denotent. Agit nempe de coloribus aurigantium, eosque ait ab initio fuisse tantum duos, album & roseum. Hos colores, coloratosve currus cum aurigantium habitu reliquo duos vocat equos, roseum & album. Ut sic malè fecerint, qui illud *soli* mutaverunt in *Solis*. Solis enim equi semper quatuor putati, nunquam duo, sicut alibi monstratum est. At illi duo equi, quos Tertullianus memorat. Qui præterea non Solis tantum fuere, sed & Lunæ. Unde præcedit paulò ante apud eundem: *De jugo quadrigas Soli, bigas Lunæ sanxerunt.* Ostendit, in ludis Circensibus adhibuisse equos & in Lunæ honorem, non tantum Solis, eosque plane fuisse bijugos. Unde simul id firmatur, quod a jebam, bigas inter prima genera fuisse, quibus in Circo utebantur. Erratque sine dubio Demsterus, quando solis certasse quadrigis existimat. *Iure merito in Circo, qui Soli erat sacer, quadrigis inibant certamen,* ait ad lib. V. Rossin. cap. 5. Nam contra bigas quoque nobis exhibent monumenta omnia Onuphrii, & nummi veteres. Et Svetonius clarissimè in Tiberio, cap. 26. *Natalem suum plebejis incurrentem Circensibus, vix unius bigæ adjectione honorari passus est.* Licet verò bigæ transumptæ fuerint ex bello ad spectacula, tamen alia nonnihil fuit ratio bigarum pertinentium ad bella,

&

& alia pertinentium ad spectacula. Nam in bigis bellicis semper erant duo minimum, unus auriga, alter, qui pugnabat, quorum ille quidem Græcis ἡνίοχος, hic verò παραβάτης sive ἀναβάτης dicebatur. Pollux lib. I. cap. 10. ἐπιβέβηκασιν ὃ τὴν ἀρμάτιν διέρρηξεν, ἡνίοχος, καὶ παραβάτης, ὅν ὁ Πλάτων ἀναβάτην μικρὰ σπιδα ἐκάλεισι. *Currus verò sellam conscendebant auriga, & adscensor, quem conscensorem Plato vocat parvo utentem scuto.* Παραβάτης hic, qui ex curru pugnabat, ideò ei clypeum tribuebat Plato. Hesychius vocavit παραβάτην, si est vera lectio: παραβάται, οἱ ἐπὶ τῶν δίφρων ἐσώτες μαχόμενοι, οἱ κύριοι τῶν ἀρμάτων. *Parabatæ sunt pugnatōres, qui stant in sellis, Domini curruum.* At verò in Circensibus stabat unus tantum, qui ad cursum impellebat eqvos, *agitor* ideò à Latinis dictus, sicut loco alio monstravi. Sanè ubicunq; describuntur illi ludi, unius tantum fit mentio in unoquoque curru. Quod vel ex Statii lib. vi. Theb. cognoscitur. Neq; aliud testantur monumenta vetera & nummi. Unus, isq; solus, nec nisi unico armatus flagello curru insistit. Quare hac in parte currus isti bigæve differebant. Erat autem agitatorum illorum habitus peculiaris. Unde Svetonius de Cajo cap. 19. *Postridie quadrigario habitu curriculoque bijugi per eum pontem commeavit.* Lampridius de Commodocap. 2. *Auriga habitu currus rexit.* Pertinebat huc χιτῶν ἡνιοχικὸς, ut eum vocat Callixenus apud Athenæum in descriptione pompæ Ptolomeianæ. Στολὴν reddit Dio lib. LXII. ubi de Nerone: Ἡρμαίνδα τισε, τὴν τε στολὴν πᾶν κράσινον ἐνδεδύμενον. Ubi repetitio articuli ostendit, loqui eum de peculiari stola, ea scilicet, quali solenniter agitadores erant ornati. Plinius Latinè appellavit *tunicam*. Verba ejus lib. IX. epist. 6. ubi agit de Circensibus: *Tanta gratia, tanta auctoritas in una vilissima tunica.* Loquitur de tunica aurigantium, ut locus totus docet. Tunicæ addebatur cassis in capite. Hinc Papi-nius lib. vi.

Ipse habitu niveus. Nivei dant colla jugales.

Concolor est albis & cassis, & insula cristis.

Atq; sic Chrysothomus. At apud Dionem κράν, est in Nerone, ubi ait ὁ Νέρων ἀρμαίνδα τισε τὴν τε στολὴν πᾶν κράσινον ἐνδεδύμενον. καὶ τὸ κράν τὸ ἡνιοχικὸν περιεβίμενον. Videtur de peculiari agere, ac iccirco appellare

ἰνιόχμιον. Sic in vita Heliogabali lib. LXXIX. ἐν γδ ἰπποδρομῇ τῶν ἐκ-
 πεισῶν τὸ ἄρμα τὸ, τὸ κράν ἐν τῇ πτώσῃ ἀπέριψε. Callixenas apud Athe-
 naeum πέτασον appellat, loco supra indicato. Cassidi Papinius addit
 cristas. Atq; habet aliquas cassis, in nummo Neronis expressus,
 qui est secundus tabulae ad paginam vigesimam & sextam perti-
 nentis. Aliorum non habent, quod ex monumentis ac picturis
 ejus ceteris abunde constat. Nominat & infulam, quae qualis de-
 beat intelligi eorum, qui in circo agunt equos, ego equidem haud
 dixerim. Nam in capite eorum nihil exhibent monumenta vetera,
 quod infula dici mereatur. Circa lumbos mediumq; corpus
 circulum ostendunt, qui an infula sit dictus, alij deliberent. Species
 conspicitur in hoc Severi nummo, quem & ipsum exhibet Onu-
 phrius, cum alijs similibus.

Id, quod medium ambit corpus stantis in vehiculo fortassis infula
 est dictum, quoniam contortum esset ex filis, ambiretq; corpus,
 sicut sacerdotum infula cingebat caput. Erat autem usus hujus
 circuli solennis atq; singularis in aurigatione Circensi. Eo namq;
 habenas corpori circumdatas tenere solebant. Nec enim, quod
 alias consuetum fuit, eas libera tenebant manu, sed habebant con-
 fertas post tergum, credo partim, ut ita coercere facilius equos
 possent, partim ut stantes in curru servarentur nonnihil juvenen-
 turq; contra lapsum. Itaq; ne possent defluere habenæ, extrema
 circuli

circuli ora erat eminentior, ut velut finu inter illas eminentias comprehensæ manerent firmæ ac durabiles. Quo videtur respexisse Statius lib. VI. ubi ait:

— — *Ruit illicet exul*
Aonius, vexusq; diu per terga volutus
Exiit, abripitur longe moderamine liber
Currus —

Quid enim hic *exiit nexus*? nisi quod habenas, quas habuit in dicto circulo post tergum connexas, exueret, seque liberaret ijs, quibus fuit hætenus tetentus, atq; ita volutatus diu. Lutatius, vel quisquis alius scholiastes Statij eo loco: *Se habenarum nexu, quæ involutus per terga fuerat, liberavit, ne cum loris implicitus traheretur.* De repositis post tergum habenis monuit & Argolus ad Onuphrium pag. 31. firmatq; non ex Latinis solum, verum etiam Euripide, qui locis trinis meminit. Unde simul observamus, non modo Romanorum, sed Græcorum quoq; istam fuisse consuetudinem. Et hæc quidem aurigantium *σκεινῆ*, sic enim appellat Dio, quod Latini *habitum* appellavere, lib. LXXII, ubi de Commodò, *οἱμοὶ δὲ συνεχῶς τῶν ἑπαρτῆ, τῆ πρῶσθη σκεινῆ χρώμενος.* Solebant autem agitatores illi non sedere in curribus, sed stare, quod testantur monumenta omnia, eratq; pars non postrema hujus artis, ut quis firmo stare vestigio in curru posset. Statius lib. VI. Theb.

Senserat adductis alium præfagus Arion
Stare duces loris —

Causa fuit, quoniam & in bellicis vehiculis, unde Circensia desumpta diximus, steterunt. Sic enim semper memorantur ipsi etiam Homero. Ut Iliad. A. ubi Nestor

— *Ἐγὼ δὲ ἐς διαφρον ὄρεσας*
Στῆν ῥα μετὰ προμάχοισιν —

Ego autem in currum insiliens steti inter propugnatores. Atq; ita alibi reperias. Ut erraverit Onuphrius, quando sic de agitatoribus Circensibus lib. I. c. 14. *Mos vetustus fuit, agitatores ipsos quatuor factionum curribus insidentes, metas septies circuire.* Nec enim insidebant, verum insistebant illis curribus, ut dixi. Virgilius lib. III. Georg.

*Primus Erichthonius currus, & quattuor usus
Iungere equos, rapidisq; rotis insistere victor.*

Plinius lib. IX. epist. 6. *Miror, tot millia virorum tam pueriliter
identidem cupere currentes equos, insistentes curribus homines videre.*
Solabant autem pedem unum antepone alteri, ut status esset fir-
mior. Ita docent monumenta marmoraq; vetera. Neq; aliud vi-
detur voluisse Sidonius car. 23. ubi de certamine hujusmodi

*Pars contraria nil timens tuam vim
Securas prior orbitas terrebat
Tensis cum subito lupatis
Tensis pectoribus, pede ante fixo.*

Stabant quoq; non erecti, verum cernui, capite in anteriora pro-
no. Idem poeta indicato loco

*Nec cernas cito cernuos magistros
Temones mage sufferant, an axes. Et Virgilius lib. V. Æn.
Nec sic immixtis aurigæ undantia lora
Concussere jugis, proniq; in verbera pendent.*

Atq; ita nobis habitum statumq; illorum exhibent antedicta mar-
mora & monumenta. E quibus ut sint omnia conspectiora testati-
oraq; ecce tibi agitatorē quadrigarium, propositum ab Onuphrio
pag. 41. ex monumento in ædibus Columnensium extante.

De

De certamine agitationeque ipsa ut hic differamus multis, argumentum nostrum haud permittere videtur. Feceruntque jam ante nos alij peculiaribus operibus, Onuphrius præcipue in erudito de ludis Circensibus commentario. Illud lubet querere, cum non parvam admirationem habeat, nostris maxime temporibus, quibus illud ludicrum desit in usu esse, qui sit factum, quod cum cursu concitatissimo flecterent currum circa metam, cum tamen haud everterent, aut frangerent, cum præsertim rotis strinxisset metam legantur. Hic primum dixerim, non fuisse novum plane, sed evenisse plurimum, ut & excuterentur aurigæ, & dissolverentur vehicula, axesve cum rotis frangerentur, quod vel ex Statio cognitum habemus. Itaque nec, quod est proximum, cujusvis hoc fuisse negotium, sed illius, qui multiplici industria usque didicisset artem. Ipse firmat Homerus, apud quem Il. ̄. Nestor ad filium curru certaturum:

Μῆτι δ' ἰώιοιχα πειρὶν ἐλάλωιοχοιο.

Arte auriga superat aurigam. Deinde multum valuisse hic virtutem equorum atque doctrinam. Unde eodem loco Nestor.

Ὀίδα γδ' ἐν πείτεγμαθ' ἐλισσέμεν ἀλλὰ τοι ἴπποι

Βάρδιχοι δέειν --

Nosti recte circa metas flectere, sed tibi equi tardissimi in currendo. Quasi diceret, non sufficere solam agitatoris artem, etiam equos bonos, & præsertim agiles oportere esse. Silius requirit, ut & frenis facile libenterque pareant. Unde lib. XVI.

At docilis freni & melior parere Pelorus.

Accessit ad postremum ipsa vehiculi structura, quippe quod esset humile, haberet axem longum, rotasque in eo minutas, ut everti facile non posset. Juvabat pondus stantis superne agitatoris, qui huc illucque inclinando, sese, currumque servabat rectum, etiam si quandoque vacillaret. Quæ cum omnia hodie ignorentur, mirum esse nequit, si nostris vehiculis id, quod veteres fecerunt, imitari parum valeamus. Satis, nisi fallor, de bigarum eo genere, quod sic proprie appellabatur, & ad prælia, item ludicra certamina spectabat. Erat autem præter illud, genus aliud, quo Flamen Fidei utebatur. Livius.

fic habet lib. I. cap. 21. *Soli Fidei solenne instituit. Ad id sacrarium flamines bigis; curru arcuato vehi iussit.* Ostendunt ipsa ista verba, non de tali genere, de quo hactenus est actum, loqui, verum alio. Nec enim, si de communi sermo fuisset, illud de curru arcuato addi necesse erat. Et intelligant plerique currum arcuatum, qui supernè tectus fuerit. At diversa facies bigarum reliquarum, uti constat. Bigæ igitur Flaminicæ tantum ideo à Livio sic dictæ, quod adjuncta duo haberent jumenta. Quomodo & de aratro usurpavit M. Varro in Serrano. *Dum, inquit, in agro studiosus ruro, adspicio Triptolemum sculponeatum bigas sequi cornutas.* Hic *cornute bigæ*, bini boves sunt ad aratrum juncti, quos seqvebatur Triptolemus, ut qui primus homines arare docuit, & frumenta ferere. *Popma: Bigæ cornute boves duo aratores, quos aratro junxit primus Triptolemus.* A bigis dicti nummi sunt *bigati*, denarii argentei. Plinius lib. XXXIII. cap. 3. *Nota argenti fuerit bigæ atque quadrigæ: Et inde bigati, quadrigatique dicti.* Agit ibi Plinius de vetustissima nummi argentei signatura. Unde liquet, quid voluerit Tacitus, quando scripsit in libello de Mor. Germ. *Pecuniam probant Germani veterem & diu notam, ferratos bigatosque.* Bigatorum nempe illorum usus fuit antiquissimus, atque ita primum Germanis etiam innotuit. Hos ergo maximè probabant. Pro bigatis dixerunt & *argentum bigatum.* Livius lib. XXXIII. cap. 8. de Cornelio: *Tulit in triumpho argenti bigati septuaginta novem millia.* Item lib. XXXIV. cap. 44. de M. Por. Catone: *Tulit in eo triumpho argenti infecti XX. millia pondo, bigati centum viginti tria millia.* Et sic locis aliis. Fuerunt autem bigæ illæ, quibus signatum est argentum vulgo, non bellicæ, sed Circenses. Ita docent omnes veteres denarii, qui hodieque extant. Cur autem isto genere monetam publicam voluerint signare, nemo fortè dixerit. Scilicet de Jano, rate, nave docuerunt veteres, at de bigis, quantum scio, tradidere nihil. Possunt tamen placuisse bigæ, ut in memoriam revocarent Circenses primos Romuli, quorum occasione comparavit suis matrimonia, & sic civitatem veluti de novo condidit. A bigis quoque legimus *bigarios.* Epigramma vetus in Cælio monte repertum, quod describit Argolus ad Onuphrium *Flores*

*Flores ego hic jaceo --- bigarius infans,
Qui citò dum cupio currus, citò decidi ad umbras.*

Extat in eo monumento puer bigis infans cum palma. Unde suspiceris, *bigarios* vocatos nominatim, qui bigarum agitadores fuerunt. Cum præsertim & trigarii & quadrigarii hac ratione nuncupentur.

Cap. XII.
De Trigis.

Trige. Triga. Trige de hominibus. Τριᾶδες. Sic quadriga. Τετραῦξ δ' ἑσμός. Τριζυγες οὐραιοί. Τριπύλα. Τριπύροι. In eis equus tertius, funalis, & à dextro latere collocatus. Trige in bello ludisque Olympicis. Venerunt in desuetudinem jam olim, & quam ob causam, in Circensibus. Trigarium. Martianus explicatur. Cursus extans. Occupare. Cursus instans. Succedere. Cursus raptus. Eripere. Tabula Cechinorum emendata & exposita.

Non æquè frequens est trigarum mentio apud veteres Latinos, sicut reliquorum generum. Invenimus tamen apud Varonem in de LL. lib. VI. ubi ait: *Non ut quadriga, triga, sic potius dui-ge, quam biga.* Meminit & Isidorus lib. XVIII. cap. 36. *Quadriga, biga, triga, ab equorum numero & jugo dicta.* Item paulò post: *Trigas Diis inferis consecrarunt.* Ulpianus dixit *trigam* numero singulari l. 38. ff. de ædil. ed. §. 14. *Simili modo si triga venerit, redhibenda erit tota.* Sic Poëta vetus, Gothoffredo laudatus eo loco:

Triga mihi paucos inter dilecta sodales,

Triga sodalitiis pars bene magna mihi.

Quantquam ibi videatur agere de homine, quum inter sodales referri diligiq; currus & equi difficulter queant. Atq; possis suspicari, trigam illam usurpasse de amicis tribus peculiariter ei gratis acceptisque. Quomodo & Arnobius sic *trigas Cupidinum* vocavit lib. IV. *Ajunt iidem Theologi, quatuor esse Veneres, tria genera Castorum, totidemque Musarum, pinnatorum Cupidinum trigas.* Hic *trige* sunt *τριᾶδες*, seu, ut loquebatur ante, *tri genera*. Sic Vopiscus & *quadrigam* usurpavit vita Probi cap. ult. *Nunc in alio libro, & quidem brevi de Firmo & Saturnino & Bonoso & Proculo dicemus. Non enim dignum*